

IPUINGINTZAZ

Inazio Mujika Iraola

RIEV. Revista Internacional de los Estudios Vascos.
Año 39. Tomo XXXVI. N.º 2 (1991), p. 301-311
ISSN 0212-7016
San Sebastián: Eusko Ikaskuntza

Ez dakit ni neu naizen aproposena ipuingintzaz mintzatzeko, ez behintzat inori aholkuak ematen hasteko. Behin zaunka egiteak ez du inor txakurtzen eta euskal literaturak obra bakarreko idazle gehiegi du bere baitan. Aspaldi ikasia dut ordea, buruan nahasi xamar dabiltzan intuizio, pentsamendu eta susmo hutsak esplizitateak eta paper batean jartzeak, norberak hobeto ulertzeko besterik ez bada, balio duela lehen-lehenik.

Ezin uka ipuina eta nobelaren arteko ditxosozko mugak zertan diren erabaki nahiak sortu dituela jende on askoren buruak nekatzerainoko arazoak, eta ondorioz paper zirriboratu ugari. Ez nintzateke gauza izango ordea, auzia lehen hitzetik erabakitzeke. Itzulinguru handiagoak eman beharrean nago, azkenean araiz, ezer berririk ez esateko. Zenbaiten eritzia baita galdera bat modu negatiboan jarriz gero errazago erantzuten dela, por reducción al absurdo horrela esan nahi baduzue, presa ezin kontenitua daukat ondorengoa botatzeko: zer ez da beraz niretzat ipuingintza?

Ipuingintza ez da nobelarako pauso bat. Nobelaren ataria.

Eta komeni da hori aurren-aurrenetik garbi eduki dezagun. Ipuinak egitea ez baita inportantziarik gabeko dibertimendu hutsa, nahi eta nahi ez nobelaren itsasoak irentsiko duena, zenbaitek fribolitate arinetik esatera ausartu ez, eta sujeritu ohi duen bezala, sujeritu hitzaren esanahia ulertzeko gauza ez dira baina.

Inportantzia handiko afirmazioa duzue hori. Ipuinaren erreibindikazio literario autonomotik egitea ezinbestekoa iruditzen zait gainera, hain serio ikusia ez dagoen gure gizarte honetan.

Gogoan dut —eta barkatuko dit irakurleak nire esperientzia urritik hitz egin beharra, baina itsusi emango luke besterenaz hitzerdirik esatea—, gogoan dut, nioen beraz, nire lehen liburua agertu zenean orain lau urte, gerturatu zitzaizkidan komunikabideetako ordezkarietara zoindu behar izan nien gauzetako bat ipuinak eginaren arrazoa izan zela (lexiko zaila erabiltzen nuela oharterazi ondoren jakina, baina hori beste korapilo bat dugu euskaldunok, gaitza oso askatzen): zergatik ipuinak? beraz, haien galdera burutsua. Eta honen ondoren segurasko maizenik egin zidatena, honoko hau izan zen: *Noizko nobela?*

Gogoan dut noski, ipuinak alde batera utzi beharraz ihardun nuela nire baitarako, luma zorrozteko ariketa modu polita izango zela ipuingintza aurrerantzean ere, baina gauza ganorakoagoren bat egitera destinatua nengoela, segur. Sasoi hartan nobela bat egin behararren arrazoiak juzkatu eta neurtzen eman nuen denbora puska bat. Gidoi bat ere egin nuen, nire ustez nobelarena izan zitekeena, eta hasi ere hasi nintzen ustez entzerraturik pasa behar nuen abuztu ez hain sargorian.

Ez dut uste foliotik gora idatzi nuenik, nik pentsatutako istoria hura ipuina zela konturatu nintzenerako. Urte bete itxaron behar izan zuen proiektuak, arrazoin estraliterarioak (eta sordi-

doegiak hemen agertzeko) zirela medio. Nobela izan behar zuena ipuin bihurtu zen eta arrakastatsu agi danean, Aldecoa Saria eta guzti.

Uste dut esperientzia frustratu hartan erabaki nuela egiatan nire terrenoa non zegoen. Segurasko erosoetik sentitzen naizen frontoia delako. Bere autonomia propioa duelako. Nobela eta ipuinaren arteko mugak, ordurarte kanpoan bilatu nituenak, hara non eta nire baitan zeuden.

Garai hartantsu, bai erderaz nola euskaraz ere errespetatu egiten dudan idazle bati *Zabalik* euskal gehigarrirako elkarrizketa bat egin beharrean suertatu nintzen: Martin Ugalde zen. Neronek ekarri nuen konbertsazioa auzi honetara eta hark esan zidanez kategoria ez zuen berak ipuinlari eta nobelagilerenean erabakitzen, kategoria idazlearena zen batik bat harentzat. Idazleak idatzi egin behar du, horrela sinpleki esanda, eta ipuinak egiteko gauza dena gauza da nobela egiteko ere.

Konforme egoteko arrazoiak badituzte teorian. Praktikan ikusten dut ordea, bi eremuetara indarrak eramaten dituzten idazleak batean ateratzen direla batez ere aurrera, eta bestean huts egiten ez badute ere, esan dezagun, urruti geratzen direla. Bestalde, ipuinlari hutsak ere izan dira literaturaren historian, Borges kasu, zeinak esaten bait zuen sei orrialdetan esan daitekena ez dagoela zer hirurogeira eraman beharrik.

Baina hasiera bateko auzira bueltatuz, definizioetara alegia, beharbada esatea badugu, ipuina sujerentzia narratiboa dela orokorrean hartuta, intentsitate eta kondentsazio handiko sujerentzia ere; eta nobela adierazpen narratibo zehatzagoa dela. Ez horregatik landuago, bai ordea arnas handiagoko.

Edozein erataria ere argitu beharrean nago, beka-emaile itsu edo betokerren eskarmeturako, jenero bat ez dela inoiz bestearen zirriborro eta ipuin bat ez dagoela nobela baten neurritara ekartzetik, burokrata listoren batek noizbait belarri harritu hauen ertzerba baiezta zion bezala, euskal diasporaren gainean arituko litzatekeen tonu lotsagaldu berberetz.

Agian kontsensuaz onartu beharko dugu beste hoberik asmatzen ez den bitartean Celaren definizio hura: “Es novela todo aquel libro que así lo haga costar en la portada”. Estensioz aplikatzerik dago definizio berbera ipuinari.

Hala eta guztiz ere, eta oso era pertsonal batean saiatu egingo naiz zenbait ezaugarri ematen.

Zenbait ezaugarri on daitezkeenak ipuingintzaren definizio baterako

Galderarik usuena izaten dugu, nola edo hala honetara emanak bizi garen guztiok: Nola sortzen da ipuin bat?

Galdera horri erantzuteko eta teoriko bat ez naizenez, nire esperientzia pertsonala dut mahain gainean jarri beharrekoa. Aurten aditu diot Donostian Javier Sánchez Ostiz nafarrari bere hitzaldiak beti edo gehienetan era batean titulatzeko dituela, “De cómo escribí algunos de mis libros”, azken-azkenean, sortzaileak ezin duelako askoz gehiago egin, bere liburuez hitz egin besterik. Hori duelako aportaziorik handiena. Saiatuko naiz hemen, nire ipuin batzuk nola sortu ziren azaltzen.

Elkar hizketa liburu batean, *El olor de la Guayaba-n* hain zuzen, García Márquezek aitorzen du, bere liburuetako hatsarrea imajina bisual bat dela. Eta adibidetzat jartzen du *La siesta del martes* izeneko ipuina, non hasiera-hasieratik ikusten bait zituen bi dama guardasol bana-

rekin kale eguzkiak goritutako batean aurrera dihoaztela. Imajina hori izan omen zuen ipuin horren sorburu.

Nire kasua, Kantauriak eta Caribeak gorabehera, oso haren antzekoa da. Barkatuko dit irakurleak konparazioa.

Hatsarreko imajina fokal horren desarroiloa da niretzat ipuina. Imajina horri, nolabait esateko, izateko arrazoia bilatu behar zaio, trama lotu, alegia. Xomorro gorputza den imajina horri, hankak eta burua eta buztana bilatu behar zaizkio.

Inon izatekotan hemen nago uste osoan, hasierak eta bukaerak dutela inportantzia erabakiorra. Honela dio Horacio Quiroga ipuinlari Argentinarrak bere *Decálogo del Perfecto Cuentista*: “No empieces a escribir sin saber desde la primera palabra adónde vas. En un cuento bien logrado, las tres primeras líneas tienen casi la importancia de las tres últimas”. Funtzio estelarra jokatzeko dute biek, Alfak eta Omegak, lehen hitzek tonua hautatzeko (ez ipuinetan bakarrik) eta azkenak berriz efektua, distira begietaratzeko irakurleari. Gertatzen da hemen bertsoaritzan bezala, bukaera bilatzen dela lehendabizi eta ondoren hasten dela bat kantari.

Hala ere, ez nago seguruegi gauzak beti horrela direnik, politegia eta sinpleegia litzateke horrela esanda egia izateko. Askotan hasi ditut ipuinak nola bukatuko diren jakin gabe, pertsonaien beraien askatasunaren baitan utzia dut erabakiaren ahalmena, barne koherentziaren baitan jarriz uste osoa.

Barne koherentzia. Hitz dotore potoloa askotan kasualitate eta inprobisazioa izendatzeko.

Eta sarri gertatu zait oso berandu arte kontzebitu gabeko pertsonaia bat, bihurtzea ipuin batean, elementurik freskoena eta aurkikuntzarik estimatuena. Gin uka gainera jakin ez horrek espektatiba zabalagdak eta idazten ari denaren tentsioa mantentzeko biderik seguruena denik.

Osterantzean, ipuina oso-osorik buruan lotua dagoenean, idazteko lan mekanikoa profesionalagoa da, ponderatuagoa, aspergarriagoa ere bai ordea, nor bere buruari kontatutako ipuina behin eta berriz kontatu beharraren asperra sortzen zaio idazleari.

Baina gatozen berriz, hasiera batean eta ipuinaren ernamina den imajina fokal horren kontura. Zer da imajina hori? Nola aukeratzen da bat, horren gainean idazteko?

Egotzi beharreko beste edozein adjetiboren gainetik obsesiboa izaten da imajina bisual horren izaera. Gau eta egun jarraitzen zaitu itzal berezia bailitzan orpoa miatzkatzen. Lotara erretiratu eta ez zaitu bakean uzten. Imajina plastikoa izaten da, ia piktorikoa, zinematografikoa sarri

Baneukake kontatzerik, hartara behartuz gero, idatzi dudak ipuin bakoitzaren atzean dagoen imajina. Ez dut uste hori denik hemengo xedea, baina muestra modura kontu nezake, nire *Azukrea Belazeetan* liburuko azken ipuinean, *burutik behera* izenekoa gertatu zitzaidala erabat liluratuta nengoela baserri baten hustuketarekin. Leihoak jostearen soinu danbada izan zen ipuin horren konpasa. Esperientzia propioz ezagutu ez dudak imajina triste horretatik abiatuz sortu zen fikzioa oso-osorik. Beste batzutan bi aktore izan dira imajina bisualaren iturburu, eszena gainean Shakespearearen Julio Zesar jokatzeko ari, bata bestea hil...

Baina zergatik imajina horiek eta ez beste batzuk? Nola sortzen dira gure obsesioak? Nola egiten da hautaketa?

Idatzi, bizi izandakoaz idazten da eskuarki. Rulfo handiak kontrakoa esaten badu ere artikulu gogoangarri batean: “Me achacan que escribo cosas que nunca han sucedido. Nunca me contaron cuentos”. Ongiegi finduta zeukan belarria mexikarrak egia izateko. Bizi izandakoaz diot, eta irizpide hau estuegia dela esango dit norbaitek. Nik ordea, bizi izandakoa deitzen diot irakurritakoari ere, bizi izandakoa da niretzat herriko agure bati aditutakoa edo amaren haurtzaroa ere bizi izandakoa dut nik neurri handi batean.

Memoriaren laberintoak oso dira bihurriak eta oroitzapen bat bestearekin nahasten da sari, imajinak sortuz. Bizi izandako guztia, jakina, ez da literarioa. Bada galbahe bat gure barruan —eta denborarekin aldatzen den horietakoa duzue gainera—, une bakoitzean literarioa zer den eta zer ez den esaten diguna.

Demagun segidako hau idazten dudala nire koaderno partikularrean: «Haurra naiz. Zaintzen nauen inñudearekin parkera noa. Balantzinetan nabil kulunkatzen. Inñudea banku txuri batean eseri da niri begira. Ni bakar-bakarrik kulunkatzen naiz.» Batek nekeak ditu hortik ipuin bat aterako denik imajinatzen. Oroitzapen bat izan daiteke, hortik aurrera ezer gutxi. Hala ere, hasierako imajina horri erasten badiogu honoko segida hau gauzak aldatu egiten dira: «balantzinarene beste muturrean neska bat igo da. Lotsak nago. Inñudeari mutil bat inguratu zaio. Ezker-eskuin begiratu eta ondoan eseri zaio. Paper batzuk ematen dizkio eskura. Nik balantzinetik kolpean jaitsi. Balantzina irauli. Neska lurtean». Ezote dugu orain ipuin baterako planteamendua egina?

Ez da faltako imajina bisualen gorabehera guzti hau nobelan ere ematen dela gogora eraziko didanik, baina jatorriko imajina fokal horren inportantzia, nobelaren kasuan difuminatu egiten den bezala, areago doala esango nioke delako hari ipuinaren kasuan. Alde batetik gertuago duelako idazleak berak ipuina desarroilatzerakoan eta bestetik irakurleak berak imajina hori jasoko duelako azkenean eta bere baitan gorde. Denborarekin imajina horren sententzia geratuko zaio, idazlea ongi gaztigatzera iristen bada bederen.

Hari bihurri honi segituz ausartuko nintzateke esatera imajina baten desarroiloa dela ipuina, eta imajina bat eta bakarrarena normalean, horrek eskatzen duen kondentsazio eta estilizazio alderdiak oso kontutan edukiz. Hariak, garbia izan behar du. Ezin da beste imajinekin gehiegi nahastu, izatez gerotan beste batekin polarizazio efektua iritsi ahal izateko. Ipuina lauso gera daiteke, imajina bera hala delako, ez da horretan galbiderik, desfokatu ordea sekulan ez, elkarren gainean jarri direlako imajinak.

Nobelan ideia bat baino gehiago, imajina bat baino gehiago ageri dira, gurutzatu egiten dira, haria utzi daiteke puska batean beste inon aritzeko. Alderdi eta ikuspegi askotatik ikusia izan daiteke. Azken boladan aipatu den polifonia bat ematen da nobelan.

Nobela ibaia da.

Frantsesek ibaiari deitzen dioten bezala *fleuve*, *ez rivièrè*. Guk agian galduta dugun diferentzia hori sumatzen dut. Ibaia, ez erreka. Ibaia, *fleuve* hori pisua da, urak mintsoago doaz itsaso aldera eta ibai adarrak ditu, eta meandroak dibujatzen ditu bere ubidean, eta baratzetan sartzen da erregadiatzeko, atzera berriz ateraz ubide nagusia hartzeko. Ipuina berriz erreka da, mendi xirripa, azkar kiribilkolika datorrena mendian behera, ez da erreka bazterretan barneratzen, zuzen doa bere azken helbururako bidean.

Quirogak, gezi batekin konparatzen du ipuina.

Oso konparazio egokia iruditzen zait. Arkutik ateratzen da abantara batean eta ez du onik hariketa blankoa iritsi arte. Eta blankoa hamarrean dago, ezdu onartzen bostekorik, hain gutxi

hirukorik eta abar. Eta airean barrena doanean, ez zaio gezi horri hegaztirik gainean pausatu. Ez horratik.

Ipuinean frenatzen jakin beharra dago. Autozensuratzen jakin beharra dagoen bezala. Ez plano ideologikoan, horrek ez nau orain kezkatzen, plano narratiboan baino. Lortu nahi den xede narratiboaren hotsera egon behar dute narrazioaren elementu guztiek, efektuaketa helburuak ongi josiak izateko. Lortu nahi den efektua urtu eta barrea daiteke hitz bat bestearen atzean neurririk gabe jarri eta ipuinlaria desbokatzen bada.

Ipuinak, sujerentzia narratiboa den aldetik, kontinentzia eskatzen du, anbiguitate puntu bat, ezkututzen dena esplizitatzen dena bezain inportantea baita.

Tradizioaren erabilpenaz

Beste edozein jenero edo disziplinetan bezala euskal ipuingintzan ere, derrigorrezkoa ikusten dut aurrerago egin den apurraren berri zuzena edukitzea; eta bertan blai egitea berriz, nahitaezkoa ikusten dut. Aurrekoek zeukaten kontatzeko modua errekuperatu behar dugu. Ez hasiera batean iduri dezaken bezala gai errualetarako bakarrik, baina beste ezelango giro, errejistro eta diskurtsoetarako ere.

Bazuten gure aurrekoek iturri bat, eta iturri horretako urak galdu ditugu antza. Diskurtsuaren ubidea errekuperatu behar dugu, bertako teknikak ikasi eta erabili. Ildo horretan esan behar dut justiziako aitortza moduan Auspoa bilduma dela horretarako ezin itzurizko erreferentzia, Barandiaranek eta Azkuek jaso zutenarekin batera. Hor dago arestian aipatu dudana iturri hori. Hor eta klasiko adjetibo ponposoarekin ezagutzen ditugun idazleetan. Pena da gainera inork gure artean ez duela Azkue eta Barandiaranek jasotako altxorretik abiatuta, lan literario-rik egin. Beste zenbait herritan Erromantizismo garaian egin zen bezala.

Ipuinaren sorrera, jenero modura, azken-azkenean ahozko kontaeran bait dago.

García Márquezek kontatzen du *Cien Años de Soledad* nobelaren hasiera autopista batean oporretara zihoala etorri zitzaioala, eta bertan buelta eman eta etxera itzuli zela emaztea eta umeak oporrik gabe utziz, zer eta aurkitu zuelako zein zen aspaldian irakiten zebilkien bere nobela horren tonoa: Amonak kontatzen zizkion ipuinetan bilatu behar zuen tonu hori.

Jakina, *Auspoa* berriz arakatzeak ez du esan nahi *Auspoa* berri bat egin behar dugunik. Esan nahi dut bakar-bakarrik baliabide ezezaguna dugula liburu horietan metatua, eta bertan daukagula nahi izanez gero, euskaldunok mendez-mende erabili dugun narratzeko modua ahozkoaren trebeziaren berri. Gero horrekin nahi duguna egingo dugu. Apurto egingo dugu jostailu zaharren gisara, beste errejistro batzuekin nahastuko dugu hizkuntza literarioaren hobe-beharrez, baina nahitaezkoa dugu gure luma ur horietan beratzen uztea.

Ez genuke ahaztu behar ipuinaren sorreran ahozko tradizioa dagoela presente beti. Bernardo Atxagaren *Obabakoak* da seguruenik orain arte esan dudaren eta aurrerantzean esan nahi dudaren paradigma. Ulertezina baillizateke *Laura Sligo eta Hans Menscher* bezalako ipuinak ahozko tradizio-rik gabe. Eta ez dira bi ipuinok batere erruralak, ez horratik. Baina liburu horretan berean agertzen da bestelako tradizio-rik ere. *Camilo Lizardi* eta *Ondo plagiatzeko metodoaren azalpen laburra* esaterako.

Beste iturri hori, euskal klasikoena dugu.

Hemeretzigarren mendean ipuinak baino gehiago modan izan zen elezaharrak egitea eta orduko aldizkarietan aurkitzen ditugu ugari (Euskal Etnalea, Euskal Erria...) Horditugu Gre-

gorio Arrue, Arturo Campión, Carmelo Echegaray... Erderaz Trueba, Araquistain eta konpaniak egiten zutena euskaraz egin nahian. Beste batzuk Manterola eta Arzakek zuzendu zuten aldizkari donostiarraren inguruan irri ipuin laburra, izkirimiria, landu zuten: Vitoriano Iraola, Pepe Artola, Marzelino Soroa, Toribio Alzaga (A. Darra), Urruzuno... Zirkulo horretatik kanpo, baina irri ipuinaren alorrean: Kirikiño.

Baina normalean ipuinlaritzat ez ditugun idazle klasikoak badira, ipuin laburrak kontatzen dituztenak. Normalean ahozko eragin handiarekin, beti moral kristaua xede nagusitzat hartua eta doktrina itsaso batean irla bakartien modura. G dira eskuarki ipuinegileak, horretarako sortzaile izatea ezartzen badugu baldintza ezinbestekoa; baina badira han eta hemen aditu edo irakurritako ipuinen kontalari trebe. Zenbaitetan Bibliatik hartuko dituzte ipuin horiek, bes-tetan, saindu baten bizitzatik, historia zaharretik bestetzuk... Baina oso aprobetxagarriak denak segurasko edozein idazlerentzat.

Jende xehearentzat bizi-etsenplu onak ematen dituzte. Imitatzeko ala aldiz arbuizatzeko postura moralak, xede erlijiosoz eginak beti, guri ordea oso ongi datozkigunak haien narrazteko senaz jabetzeko.

Sari askotan autozensuratu beharra ere nabari zaie, doktrinari lotu beharraren kariaz. Ez ziren alferrik, Trento garaia horren urruti, eta estu lotu beharra zegoen xede ebanjelizatzaileari. Narrazteko modu eskematikoa azaltzen dute hori dela eta. Estilizatua alabeharez, narrazioaren hezurdura huts inoiz. Autore hauen artean Pedro Axular daukagu, eta Juan de Tartas berarekin batera garaikidea. Juan Bautista Aguirre Asteasukoa da honetan etsenplu argia XIX. mendearen lehen erdian. Autore hauen kasuan, ipuinen kontatera sistematikoa da, zeharrozkoa.

Aguirrek ipuia hitza bera erabiltzen du bere istorioak izendatzeko, beste adiera batez ere erabiltzen badu hitz berori: gezurraren eta inbentzioaren sinonimotzat. Ikus ditzagun adibide batzuk esaten ari garenen adierazgarri:

Aguirre Asteasukoa lehenik:

MYDASEK ASTA BELARRIAK DITU

Ez da gatz gutxiagoko ipuia Mydas Erregearen bizargillearekin gertatua.

Mydasek ornen zituan belarri txit andiak, baña txit poliki illearekin estaltzen bide zituan, eta gauz onen berririk etzuan iñork.

Bizargilleak ekusi ziozkan bizarra kentzeko denboran.

Oartu zan Errege eta eriotzaren pena ipiñi zion, iñori esaten bazion belarrien kontua.

Irtan zan Barbero edo bizargillea Erregeren etxetik. Gogoratzen zitzaion belarrien kontua, eta ler egiteko zorian zebillen esan naiez.

Baña eriotzaren penak izutzen zuan.

Ainbesteraño atzanean estutu zuan esan nai onek, non ler egingo ezpazuan, irten zan erritik kanpora eta soro batean egin zuan zulo andi bat, sartu zuan an burua eta aspertu zan artean aritu zan esaten:

—Mydasek asta belarriak ditu, Mydasek asta belarriak ditu!

Esatez aunatu zanean, estali zuan zuloa.

Baña zer gertatu zan?

Jaio ziran, dioenez, kañaberak eta aizeak batetik bestera zerabiltzanean, otsegiten zuen Barberoak lurpean estalirik utzi zuan berria:

—Mydasek asta belarriak ditu, Mydasek asta belarriak ditu!

Era onetan lurpean ezkutatu zan berria barreatu zan alde guzietan. Eta ona zer gertatzen dan isilik idukitzeko itzaren azpian esan oi diran gauzakin. (*Eracusaldiac, II, 228. or*)

Edo Axularren beste hau.

SESORTRIS EJIPTOKO ERREGAAREN EMAZTEA

Komunzki iende aberatsak ian-edanean ieri dabiltzanak, erortzenago dira haragiaren bekhatutan, probe gosez direnak baiño.

Hala frogatu zuen Sesostris Ejiptoko erregeak.

Errege hura eritu zen eta itsutu eritasun hartarik (*Herodot lib. 2*). Eta berehala erresumak sazerdote, midiku etagaiñerako hartakoziren guztiek konsultaeginik, erran zioten: bere senharraz bertzerekin egitekorik izan etzuen emazte baten gernuaz eta ur-isuriaraz garbitu behar zituela bere begiak, eta halatan berehala argituko eta sendatuko zeitzala.

Erregek haur aditu zuenean, sendatutzat zedukan bere burua, zeren uste zuen ezen mundu guztia prestu zela.

Eta hasi zen berehala ordenatu zeikan erremedioz usatzen.

Eta lehenbizikorik, segur baiño segurago, hartu zuen erreginaren ur-isuria, bere emaztearena, eta hartaz midikuek ordenatu zioten bezala, bustizituen begiak, eta gantzutu. Baiña alferrik, lehen bezain itsu gelditu zen, zeren erreginak bere senharraz bertzerik ere dastatu baitzuen.

Erregek xoil miretsi zuen hunetzaz, zeren etzuen uste ezen erreginak halako iokorik iokatu zukeiela. Erreginaz etsitu zuenean, hasi zen berriz bertze emazte prinzipal eta aberats batzuetarik foroguaren egiten, ur-isuri ekhartzen, eta senda ahal zitekeientz enseiatzen. Baiña etzioten hek ere senti arazituen, eta ez onik egiten. Zeren guztiak ziren berdin prestu, guztiak ziren bertzerekin kurtsatuak.

Orduan erregek, hurran etsitua zebillala, egin zuen inkontru baratze-zain probe baten emaztearekin, eta haren ur-isuriaraz begiak ukitu zituen bezain fite, argitu zen, eta sendatu zenean, hartu zuen emazte probe hura, egin zuen bere emazte, egin zuen Egiptoko erregina, eta gero bertze guztiak, gaixtofrogatu zituenak, erregina bera barrenean zela, bizirik erra arazi zituen. (Guero, 409. or).

Edo Tartasena:

ESPAÑOLA ETA HORA

Egun batez Español bat bere bidian zoala ediren zian hor bat berta batetan, eta horak ussiki zian Española igaraitian zankotik, horaren kontre aski onsa deffendiatu faltaz. Bertze egun batez Españolak hor hura bera ediren zian berta hartan berian lo zantzala eta ezpata baitzian bere saiñetxian, idokirik eta buluzirik bere magiñatik, eta berefurrebotik, hora hilzian, ezpata kolpu bat emanik, eta gero ikhussi zinian hora hilik, edo hilzen, erran zian horari, bere linguajian, españoldez:

—Inimigos tienez, é dormés.

Erran nahi baita gure linguajian euskaraz, etsayak ukhen eta lo egiten duk.

Arrazoin zian Españolak hala erraitera horari, zeren etsayak dutianak, ezpaitu behar lo egin, baina bai egon iratzarri, zoin aldetik jinen den egunaz edo gaüaz, haren athakatzer. (*Onsa hilceco bidia, 81. or.*)

Euskal Herrian ipuinak beti izan du haur literaturarekin harreman estua. Ipuingintza modernoa eta helduentzat bene-benetan Anjel Lertxundiren *Hunik Arrats Artean* ipuin bildumarekin hasten da (Lur-1970). Uler bedi afirmazio honetan, ez ipuin solteak, jeneralean, aldizkarietan erdi galduakedota liburu kolektiboetan agertu direnak (*Elerti 69 eta Literatura 72* kasu), ipuin liburuez ari naiz. Ipuina formula autonomo eta osotasun bete baten asmoz egina. Orduarte saio batzuk aipatuko nitzuke, hirurogeigarren hamarkadan egin zirenak.

Lehena, Martin Ugalderen *Iltzalleak* (1961) izango litzateke, Venezuelan argitaratua eta horregatik eragin murrizta izan zuena Euskal Herrian, baina lehen aldiz gai jakin bat hartuta burutua eta batasun literario handi eta duin batekin.

Eragin handirik ere ezin izan Jean Etchepare Landerretche gaztearen *Mendekoste gerezia eta beste* (1963) bildumak; 24 urterekin hil ondoren, Piarres Charritonek zuzenduriko

talde batek bildu testu zenbaitekin (1) egindako liburuttoa. Izan ere ezin arrakastarik izan: Baionan argitaratua (Goiztiri), Behenafarreraz, konpromezu gabeko literatura... Ez zen sasoi ona horretarako. Testuak, *Gazte*, *Pan-Pin*, *Gure Herria* eta *Herria* aldizkarietan agertu ziren 1957 eta 1961 urte tarte hortan.

Ondoren aipatu gabe ezin utzi Gabriel Arestiren ipuinak, hamarkada hartan publikatu zituenak Eganen (2) eta, kasu honetan ere adierazgarri, hil ondoren Ibon Sarasola eta Koldo Mixtelenak argitaratu zizkietenak denak elkarrekin (1979) Aurrezki Kutxa Probintzialaren laguntzaz.

Hil ondoko arazo bera errepikatu egingo da Jon Miranderekin ere, honek gehiago itxaron behar izan zuen, halere, 1984. urterarte ez baitziren liburu batean bildu eta argitaratu era lojiko batean, beste lanetatik aparte, Paristarraren ipuin itzuli eta bere baitariksortuak —batzuk pieza majistralak bide batez esanda—. Patri Urkizuri zor zaio lan hori. (*Gauaz parke batean —Ipuin izugarriak—, Elkar-1984*) (3).

Gainerakoan, hor daude Nemesio Etxanizen saio batzuk (Grill-Gibert imitatu nahian, ez da txantxa gero!) Jautarkol lehenago, baina bide tradizionaleratik...

Ipuin bildumaren bisioaz

Ipuin antologiak egiten direnean, idazle baten obra osoa hartuta, batzutan ez da kontutan hartzen idazlearen nahia eta borondatea, ipuin konkretu batzuk bata bestearen ondoan jarri zituelako. Zenbaitetan ez du inportantzia handiegirik, sarri inportantzia handia du.

Badugu joera bat irakurleok, eta ez daukat barruan sartzeko batere problemarik, ipuin liburuak zabaltzeko ulean: Aurkibidea hartu eta pajinazioari erreparatu egiten diogu. Joño, bazkალაurretik ipuintxo bat... hauxe, hamar orrialde besterik ez du-ta hartzen. Iruditzen zait —badakit seguru hau esateagatik zazpiki hotsegingo didala irakurleen batek— iruditzen zait diot, ipuin liburua hasieratik hasi behar dela, eta bukaeran aurkitu behar duela amaiera.

Hauxe ari da bada Amerika deskubritzen bostehun urte ondoren! esango du batek baino gehiagok, zazpikia izateaz gainera, kaka esplikatzaille. Nire kasuaz ari naiz eta ezagutzen ditut kasu gehiago. Ez dira alperrik orden batean ezarriak ipuinak bilduma batean. Konzientea beharko luke izan ipuinlariak hasieran jartzen duen ipuina izango dela irakurlearentzat lehen auzunea hiri berri baten ezagutzan, eta lehen auzune horrek mediatizatuko duela hiriko bisita osoa. Zirkuitoa idazleak jarri behar dio irakurleari eta hortik aurrera, irakurleak ikusiko du.

Konsiderazio guzti hauek egin badituz izan da ikusteko zenbateko garrantzia duen niretzat ipuin bildumak.

Irakurri ditudanen artean hiru bilduma moeta aurkitu ditut:

Loturarik gabeko ipuinak biltzen dituen da lehena. Ipuinak bata bestearen ondoan metatzen dira batere loturarik gabe. Bigarren klasea, gaia edo beste elementu bat kontutan hartuta nolabaiteko batasunaren inguruan dabilzanak. Gure literaturan adibide bat jartzeagatik Mar-

(1) Haiek denak bildu eta aurkitu ditugun beste berri batzuk hartu eta Erein argitaletxeak argitaratu zuen 1991. urteko ekainean

(2) Etcheparek bezala, kuriosoa da, Arestiren lehen ipuina 1957. urtekoa da, eta azkena 1962.ekoa.

(3) Lehendik beste edizio bat bazen Txomin Peillenek apailatua (*Miranderen idazlan hautatuak, Gero-1976*) baina artikuluekin batera eta bestelako lanekin ageri dena.

tin Ugalderen *Mantal Urdina*, zahartzaroaren inguruan apailaturikoa. Eta hirugarren tipoa azkenik, ipuinen tartean beste istorio bat asmatzen diguna, ezaguna da Decameronen *kasoa*, edo *Obabakoak* gurean, eta esenplu berriago bat Buffalinoren *Las mentiras de la noche* esaterako.

Nire apostua azken bien aldekoa da. Ipuin bildumaren osotasunaren aldekoa. Batasuna behar dute ipuinek. Ipuin batek bestearen ondoan irabazi egin behar du. Konplementarioak behar dute izan, katea eta katanbegiaren erlazioa behar dute, ipuina eta ipuin bildumaren artean. Azkenik irakurtzez bukatuta, nobelak lortzen duen eta horrenbeste aipatzen den polifonia lortu behar du. Agian anbiguitate gehiagorekin ipuin liburuaren kasuan, kaledoskopioaren antzera, puzzlearen haritik.

Oker dabil batasuna esan eta gai beraren inguruko ipuinak bildu behar direla pentsatzen duenak. Hori aukera bat da bai, baina ez bakarra, batasuna, giroak eman dezake, hizkerak, formak, kontatzeko erak... Gianni Celatti italiarraren *Naffatori delle pianure* hartzen badugu, erraz ikusiko dugu esaterako, lurlau horietako narratzaileek osatzen dituztela istorioak, hizkera bat, tajukera bat, eta ibai bat erdian dabilena bere bi ezpondekin. Capoteren ipuinak hartzen baditugu zer esanikez dago, ipuin diferenteak badira ere, giro bat ageri dela ipuinetan, eta umeak ugari. Quirogarenean bezala Rulforekin paisajeak geografiak eta hizkerak lotzen ditu. Antonio Tabucchirenean berriz lotura ez da horren nabarmena, libreagoa da, bai ordea barru-barruan estua. Andamioak bazituen, sendo askoak. Ez zaizkio ikusten baina.

Beharbada nire ipuin bildumaren kontzepzio guzti hau gertuago dago poema bildumatik nobelatik edo beste zeinnahi jenerotik baino. Intentzio batasuna lortu behar delako liburuan.

Bukatzeko esan, ipuina nobelaren ondoan jenero minortzat daukatenezat, nire kontzepziotik ipuina bildumaren barruan, nobela bera baino jenero aberatsagoa eta osoagoa dugula, zeren bi paper betetzen dituen, bata bilduma oso baten atal moduan, bestea unibertso partikular gisara konfiguratuta.